

Cauza *Perinçek c. Elveției*: sugestii privind constructul social al memoriei genocidelor

I. Excepționalitatea cauzei *Perinçek c. Elveției*

Până în anul 2005, când un tribunal elvețian l-a audiat pe Doğu Perinçek pentru negarea genocidului armean¹, au existat două cazuri în care persoane au fost acționate în justiție cu acest motiv. Unul, cunoscut sub numele de „Afacerea Lewis”, implicându-l pe istoricul Bernard Lewis, avea să fie soluționat de Curtea de Apel din Paris la 21 iunie 1995. Cu doi ani înainte, istoricul fusese acționat în judecată de Forumul Asociațiilor Armenilor din Franța, cu sprijinul Ligii împotriva rasismului și antisemitismului, pentru declarațiile sale dintr-un interviu publicat în *Le Monde* despre evenimentele din perioada 1915-1917. Conform lui Bernard Lewis: „Pentru turci a fost o chestiune de luare a unor măsuri punitive și preventive împotriva unei populații pe care nu se putea bizui, dintr-o regiune amenințată de o invazie străină (...) sute de mii de armeni au murit de foame și frig... Dar dacă vorbim despre genocid, acesta implică o politică deliberată (...) Este foarte îndoielnic”².

Decizia judecătorilor a fost ambiguă. Bernard Lewis a fost penalizat simbolic (un franc pentru fiecare petent), cu motivația că, negând existența unor „dovezi serioase” privitoare la genocidul armean, „istoricul a eșuat în obligațiile sale de obiectivitate și prudență, reaprinzând, injust, durerea comunității armenese”.

În anul 2001, Asociația Elveția-Armenia (Berna) a inițiat o acțiune în justiție împotriva organismului coordonator al asociațiilor turcești din Elveția, urmare a negării de către acesta a genocidului armean. Petenta a invocat încălcarea legii elvețiene împotriva rasismului, instanței cerându-i-se să se pronunțe și dacă evenimentele din Anatolia din anii 1915-1917 intră în categoria genocidului sau într-o altă categorie a crimelor împotriva umanității. Petenta a ridicat și chestiunea dacă negarea naturii genocidare a crimelor a avut motivații discriminatorii. La 14 septembrie 2001, instanța i-a achitat pe conducătorii celor opt asociații turcești cu argumentul că faptele istorice invocate nu puteau fi declarate în mod explicit „genocid”, de vreme ce nici Parlamentul, nici Guvernul nu au recunoscut oficial genocidul armean.

Acțiunea în justiție împotriva lui Doğu Perinçek, semnată la 15 iulie 2005 de aceeași Asociație Elveția-Armenia, în urma unor declarații ale politicianului turc care negau natura genocidară a evenimentelor din anii 1915-1917 a dus la condamnarea reclamatului de către o

*Profesor asociat la Universitatea de Vest, Timișoara

E-mail: editor.csi@gmail.com

Manuscris primit la 21 noiembrie 2017

¹ Dintre multele cărți care oferă o introducere aprofundată în cazul genocidului armean, o sugerez pe cea a lui R.H. Kévorkian, care s-a bucurat de mai multe ediții (prima în anul 2006): *The Armenian Genocide: A Complete History*.

² A se vedea (http://www.armenian.ch/gsa/Pages/Genocide/lawsuit_en.html), accesat la 2 noiembrie 2017.

instanță elvețiană într-un proces care a durat circa trei ani. Urmare a petiției depuse de dl. Perinçek la 10 iunie 2008 împotriva Elveției, cauza a devenit prima și, până acum, singura în care Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO) a hotărât în legătură cu negarea genocidului armean. Demn de luat în considerație este și faptul că o multitudine de terțe părți: Turcia, Armenia și Franța, Asociația Elveția-Armenia și Asociațiile turcești din Elveția de limbă franceză, Consiliul Coordonator al Organizațiilor Armene din Franța, Asociația Turcă a Drepturilor Omului, Centrul de Memorie și Justiție, Institutul Internațional pentru Studiarea Genocidului și Drepturilor Omului, Federația Internațională pentru Drepturile Omului (lista nu se oprește aici) au susținut în fața judecătorilor Marii Camere a CEDO argumente în favoarea sau împotriva abordării luate de instanțele elvețiene. Astfel, cauza *Perinçek c. Elveția* a hrănit o dezbateră bogată asupra pedepsirii „negaționismelor” în Europa, punând în evidență, încă o dată, intensa preocupare personală, de grup și instituțională acordată subiectului.

II. Comportamentul genocidar în istorie și singularitatea secolului XX

Verdictul Marii Camere s-a bazat pe câteva considerații care par a diferenția modul de tratare a Holocaustului în raport cu genocidul căruia i-au căzut victime armenii. Federația Internațională pentru Drepturile Omului (acronimul francez: FIDH) s-a referit la pericolul de a crea o „ierarhie a genocidelor”; între altele, pe criteriul dacă există sau nu o recunoaștere internațională a naturii de genocid a faptelor (§ 191). Jurisprudența CEDO arată că intenția incitării la ură rasială și discriminare a fost automat presupusă în cazul negării Holocaustului. O astfel de implicație a fost refuzată în interpretarea declarațiilor lui Doğu Perinçek. Ce anume poate legitima aceste diferențieri? Pericolul ca astfel de considerații etico-juridice să inducă sentimentul nedreptății și frustrarea apare limpede din criticile aduse Camerei inferioare a CEDO de către guvernul armean, unele conținând calificative deosebit de aspre³. Este un motiv să „revenim la baze”, să punem evenimentele în contextul lor temporal și societal (ceea ce nu face grozăvia fiecărui genocid mai relativă) și să asumăm că perspectiva actuală asupra memoriei acțiunilor genocidare reprezintă un construct cultural.

„Inventarele” fenomenului exterminator, între care genocidele sunt o parte, au demonstrat abundența istorică a eforturilor de anihilare a unor întregi populații⁴. Cercetările biologice și antropologice din ultimele decenii au mers mai departe, documentând comportamente genocidare încă la hominizi⁵. Datele existente dovedesc că „genocidul a fost o parte a moștenirii umane și preumane timp de milioane de ani”⁶. Impresia contemporană, „că genocidele din secolul XX sunt unice” este falsă și se explică, conform lui Jared Diamond, prin trei factori:

³ Ele își păstrează intactă relevanța în urma deciziei luate de Marea Cameră.

⁴ A se vedea lucrările referitoare la „democid” [R. Rummel, *Death by Government* (<http://www.nizkor.org/ftp.cgi/ftp.py?people/r/rummel.rudolph/genocide-and-mass-murder>) – multe cifre ale sale sunt contestate de istorici] și la „atrocități” (M. White, *Marea carte a inumanității: o istorie a ororilor în 100 de episoade*, Ed. Humanitas, București, 2011), acoperind lunga istorie a crimelor în masă.

⁵ J. Diamond a argumentat existența intențiilor și acțiunilor „genocidare”, mai precis, a uciderii atât a masculilor, cât și a femelelor din grup la cimpanzeii studiați de J. Goodall (J. Diamond, *The Third Chimpanzee, The Evolution and Future of the Human Animal*, Harper Perennial, New York, 1992, p. 291-292). Teoria lui Karl Lorentz privind autolimitarea agresivității la animale, canonică o lungă perioadă de timp, a fost răsturnată de investigațiile recente.

⁶ J. Diamond, op. cit., p. 297.

mai marea densitate a victimelor; mai buna comunicare, care a permis urmărirea a ceea ce s-a întâmplat cu victimele; avansul tehnologic, care a dus numărul victimelor la proporții apocaliptice⁷. În concluzie, nu colapsul psihologico-etic ar fi răspunzător pentru cele întâmplate, ci factorii tehnologici⁸.

Comportamente genocidare s-au perpetuat în lumea occidentală chiar și după ce drepturile omului au devenit parte a constituțiilor S.U.A. și Franței. Intenția anihilării nativilor a fost exprimată fără reținere de unii dintre „Părinții” Americii⁹. Deși Occidentul a intrat de la sfârșitul secolului al XVIII-lea într-o fază în care principiile umanismului modern s-au transformat în repere politice comunitare, totuși, coloniștii și reprezentanții unei națiuni care adoptase Magna Carta în anul 1215 (Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord) i-au anihilat pe tasmanieni în secolul XIX până la ultimul om. Cei cca 5.000 de locuitori ai Tasmaniei, fără niciun contact cu alte comunități umane vreme de sute de generații, au fost uciși de europenii care au pătruns în insulă în jurul anului 1800. Tasmanienii au dispărut cu totul în cca 70 de ani¹⁰. „Tehnologia” genocidului căruia i-au căzut victime tasmanienii arată o cruzime a cărei povestire este greu de suportat: „O strategie tipică era aceea de a înconjura o tabără noaptea și de a-i împușca pe locuitori la apariția zorilor. Pentru a-i ucide pe nativi, coloniștii albi au folosit, de asemenea, pe scară largă, alimente otrăvite. O altă practică obișnuită a fost legarea aborigenilor capturați cu lanțuri puse în jurul gâturilor, în timp ce erau duși la închisoare pentru a fi ținuti acolo”¹¹.

Fundamentul biologic și antropologic al crimelor de masă a fost diferența dintre „noi” și „ei”. Ca și haitele de hiene – comentează Diamond, făcând trimitere la aceste animale ca biolog, și nu ca autor de metafore – oamenii au un comportament cu standarde duale: inhibiții puternice pentru a ucide pe unul „dintre noi”, dar lumină verde pentru uciderea „celorlalți”. De-a lungul timpului, ceea ce noi definim astăzi drept „genocide” s-a pierdut în mulțimea omorurilor colective. Or, nu după numărul victimelor sau după gradul de cruzime al practicilor de omor se stabilește dacă a existat un genocid, „ci după caracterul voit și planificat al acestui omor și după identitatea victimelor”¹². Practica genocidului va intersecta constructe umane precum rasa și naționalitatea, având potențialul „de a categoriza populații întregi drept periculoase pentru bunăstarea grupului dominant”, hrănind voința de a le elimina¹³.

⁷ Ibidem.

⁸ Sub acest aspect, Jared Diamond, antropolog și cercetător al determinismului biologic și geografic este în acord cu Karl Lorentz.

⁹ Ca exemplu, a se vedea declarația Președintelui Thomas Jefferson: „Această nefericită rasă, în beneficul căreia am acceptat atâtea dureri pentru a o salva și civiliza, a justificat exterminarea și, prin abandonul lor neașteptat și feroce acțiuni barbare, așteaptă acum decizia noastră cu privire la soarta lor” (*J. Diamond*, op. cit., p. 308).

¹⁰ Ultimul tasmanian, William Lanner, a murit în 1869.

¹¹ *J. Diamond*, op. cit., p. 281-282.

¹² Ceea ce ar arăta relevanța exemplelor semnificative din trecutul compus din masacre și deportări, mai mult „decât o listă care se vrea exhaustivă” a acestei categorii (*Y. Ternon*, Statul criminal. Genocidurile secolului XX, Institutul European, Iași, 2002, p. 265).

¹³ *E.D. Weitz*, A Century of Genocide. Utopias of Race and Nation, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2003, p. 237. Drumul spre genocid a depins de contexte geografice, de timp și de conjuncturi. Pentru cazul german, a se vedea cartea lui *Götz Aly*, care s-a bucurat de aprecierea unor specialiști recunoscuți ai istoriei evreilor: Why the Germans? Why the Jews?, Envy, Race Hatred, and the Prehistory of the Holocaust, Henry Holt/Metropolitan Books, New York, 2014.

Perspectiva actuală asupra fenomenului genocidar este un construct, de la noțiunea genocidului ca atare până la tratarea lui ca infracțiune internațională, care aparține integral secolului XX. Opera lui Raphael Lemkin, începând cu viziunea lui despre „crima de barbarie” prezentată în anul 1933 în fața membrilor Asociației Internaționale de Drept Penal și continuând cu volumul său monumental *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*¹⁴, care a introdus în 1944 termenul „genocid” a schimbat climatul moral al timpului său¹⁵. Evoluția dezbaterei asupra crimelor în masă în contextul dezvoltării tragediei Holocaustului a permis adoptarea de către ONU a Convenției pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid la 9 decembrie 1948. Tot ce urmat de la jumătatea anilor 1950, prin cercetarea teoretică și prin lărgirea instrumentelor normative de raportare la trecut a infuzat cultura contemporană cu tema „genocidului”. Uneori, mizele întrebării „a fost sau nu genocid?”, care se repetă cu privire la genocidul împotriva armenilor și cu privire la Holodomor (distrugerea prin înfometare a cca 4 milioane de țărani ucraineni de către aparatul polițienesc al lui Stalin), ating o dimensiune geo-strategică¹⁶.

III. Paradoxul actualului sistem internațional privind genocidele: memoria pare mai importantă decât prevenția

Adoptarea Convenției pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid nu a eliminat genocidele din lume. Blocarea hotărârilor care implicau Consiliul de Securitate al ONU, ca efect al războiului rece, prin folosirea veto-ului celor două părți aflate în conflict ideologic a limitat intervenția Națiunilor Unite, inclusiv în materia crimelor internaționale. A fost cazul, printre altele, al continuării, ani de zile, a crimelor de masă din Kampuchea democratică¹⁷. La Conferința de la Oslo din 1978 dedicată evenimentelor din Kampuchea, delegatul Uniunii Sovietice s-a opus inițiativei Marii Britanii de a aduce cazul în fața ONU, cu argumentul neamestecului „în afacerile interne ale unei țări suverane”¹⁸.

Comunitatea internațională a fost ineficace în prevenirea genocidelor și atunci când nu a existat un impediment ideologic. Genocidul din Rwanda a devenit exemplul inadapării

¹⁴ R. Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress*, Columbia University Press, 1944.

¹⁵ Aprecierea lui M. Ignatieff, în *The Unsung Hero Who Coined the Term “Genocide”*, New Republic, September 22, 2013 (<https://newrepublic.com/article/114424/raphael-lemkin-unsung-hero-who-coined-genocide>), accesat la 10 noiembrie 2017.

¹⁶ Cifra de aproape 4 milioane de morți este susținută în cartea recentă a lui A. Applebaum: *Red Famine: Stalin's War on Ukraine*, Allen Lane, 2017. Evaluarea se bazează pe ultimele cercetări ale demografilor ucraineni [a se vedea și interviul publicat de N. Golitsina, *Historian Anne Applebaum Details Stalin's War Against Ukraine: “I Believe It Was Genocide”*, Radio Free Europe, September 25, 2017 (<https://www.rferl.org/a/historian-anne-applebaum-interview-ukraine-holodomor-famine-stalin/28756181.html>)], accesat la 20 noiembrie 2017].

¹⁷ În dimensiunea ei centrală – un politicid, teroarea din Kampuchea democratică dintre 17 aprilie 1975 și 7 ianuarie 1979 a inclus și acțiuni genocidare. Khmerii roșii au intenționat anihilarea musulmanilor Kham, a tailandezilor din vestul țării și a vietnamezilor (după 1977). Pentru problematica dovezilor, a se vedea J.D. Ciorciari with Y. Chhang, *Documenting The Crimes Of Democratic Kampuchea*, în J. Ramji, B. Van Schaack (eds.), *Bringing the Khmer Rouge to Justice: Prosecuting Mass Violence Before the Cambodian Courts*, Edwin Mellen Press, Lewiston, New York, 2005.

¹⁸ Y. Ternon, op. cit., p. 209.

mijloacelor de intervenție la evenimente criminale, prin natura lor având un caracter explosiv. Din aprilie 1994, când președintele rwandez hutu a fost ucis, până în iulie 1994, când violența a devenit în totalitate anarhică, s-au desfășurat masacre fără seamăn. Informațiile ajunse în Occident nu au reușit să mobilizeze la timp autoritățile naționale și internaționale. Consiliul de Securitate a cerut un raport asupra evenimentelor abia la 11 mai 1995 și și-a constituit propria comisie de anchetă la 1 iulie 1995. La 9 noiembrie 1995, Consiliul va înființa Tribunalul Penal Internațional pentru Rwanda, care își va ține prima ședință la 8 ianuarie 1996. În cca o sută de zile, în Rwanda au fost uciși între 500.000 și un milion de oameni (70% din populația tutsi și 30% din comunitatea Pygmy Batwa)¹⁹. Concluzia lui Yves Ternon: „Există deci un decalaj între o informare mediatică aproape instantanee denunțând actele de genocid, comisiile care le confirmă în scurtele răgazuri și lentoarea aparatului juridic internațional”²⁰.

Un alt exemplu bine documentat al lipsei de mobilizare este reținerea comunității internaționale de a interveni în cazul genocidului împotriva kurzilor din Irak, în timpul campaniei din Anfal (1986-1989). Informațiile despre atrocitățile în desfășurare nu au dus la o reacție internațională capabilă să le oprească. Recunoașterea a ceea ce se întâmplase deja a fost de asemenea dificilă. Faptele inventariate timp de optsprezece luni de către Human Rights Watch, „cea mai ambițioasă întreprindere de acest gen realizată vreodată de o organizație neguvernamentală”²¹, demonstau cu claritate existența genocidului. Eforturile organizației de a convinge diplomații din Canada, Suedia ori Olanda că acțiunile guvernului irakian, care au dus la uciderea a cca 100.000 de irakieni, copii, bătrâni, femei și bărbați, urmăreau anihilarea comunității kurde, iar intenția era înregistrată în documente oficiale, nu i-a convins pe aceștia să condamne genocidul regimului Saddam Hussein și să depună plângeri la Curtea Internațională de Justiție. După o perioadă de reținere, în luna iulie 1995, Departamentul de Stat al S.U.A. a semnat un comunicat în care acuza Irakul de genocid împotriva țăranilor kurzi, fără însă ca vreun soldat sau politician implicat în crime să fie deferit justiției până după intervenția americană din anul 2003²².

În cazul tragediei din Darfur – conform estimării ONU din 2013, un număr de 300.000 de persoane ucise, epurare etnică, violuri și tortură – se poate vorbi despre o mobilizare mai fermă a actorilor internaționali. Totuși, la mai bine de un an de la începutul atacurilor guvernamentale și al milițiilor, în luna iulie 2004, după ce investigațiile unor organizații neguvernamentale și ziariști documentaseră caracterul genocidar al represiei președintelui Omar al-Bashir²³, secretarul general al ONU, Koffi Anan, mai numea crimele din Darfur drept „teribile violențe și suferințe”, „crime serioase”, „abuzuri grave și sistematice ale drepturilor omului”. În luna aprilie 2004 Human Rights Watch publicase raportul său *Darfur*

¹⁹ Pentru probe și acuzații, a se vedea ICTR YEARBOOK 1994-1996, International Criminal Tribunal for Rwanda (<http://129.194.252.80:80/catfiles/0714.pdf>), accesat la 17 noiembrie 2017.

²⁰ Idem, p. 233.

²¹ S. Power, *A Problem from Hell: America and the Age of Genocide*, Basic Books, New York, 2002, p. 243.

²² Frans van Anraat, un om de afaceri olandez care a vândut regimului Saddam Hussein materiale pentru producerea de arme chimice a fost condamnat pentru complicitate la crime de război la Haga, în anul 2005. În anul 2006, Tribunalul special irakian i-a acuzat de genocid pe Saddam Hussein și pe mai mulți complici ai dictatorului irakian.

²³ M. Lippman, *Darfur: the politics of genocide denial syndrom*, Journal of Genocide Research, 2007, Vol. 9, no. 2, p. 193.

Destroyed: Ethnic Cleansing by Government and Militia Forces in Western Sudan, care avea să sensibilizeze guvernul american²⁴. Curtea Penală Internațională avea să îl pună pe Omar al-Bashir sub acuzația de crime împotriva umanității în anul 2009, iar în 2010 mandatului de arestare i s-a adăugat acuzația de genocid.

Un ultim caz privind reticența aplicării prompte și cu eficacitate a dreptului internațional pentru prevenirea și pedepsirea genocidelor este ambiguitatea atitudinii față de atrocitățile Statului islamic. În luna aprilie 2016, Casa Comunelor a votat în favoarea calificării atrocităților ISIS drept genocid, în timp ce guvernul britanic încerca să împiedice asumarea unei asemenea poziții²⁵. În iunie, premierul canadian Justin Trudeau și majoritatea parlamentarilor partidului său aflat la putere au respins o moțiune care declara atrocitățile produse de ISIS drept genocid²⁶. Aceasta, deși Secretarul de stat John Kerry anunțase că SUA consideră crimele ISIS împotriva populațiilor Yazidis și a altor grupuri minoritare din Irak și Siria drept acțiuni genocidare încă din luna martie 2016²⁷.

Inițiativele la nivel ONU au fost, la rândul lor, blocate. Astfel, Comisia internațională independentă de anchetă privind Republica Arabă Siriană a întocmit un raport la solicitarea ONU, care a stabilit că în Siria „a avut loc un genocid și acesta continuă”²⁸. Recomandarea făcută de Comisie Consiliului de Securitate în luna iunie 2017, ca autorii crimelor să fie trimiși în fața Curții Penale Internaționale, a fost blocată prin veto-ul Rusiei. Reacționând la lipsa de fermitate în interpretarea evenimentelor, organizația American Center for Law and Justice a adresat în luna septembrie 2017 un apel mai multor state (Austria, Franța, Germania, Belgia, Suedia, Anglia, Spania, Filipine, Egipt, Iordania, Etiopia și Liban) în următorii termeni:

Este șocant ca Organizația Națiunilor Unite să nu fi recunoscut în mod oficial că atrocitățile comise de Statul islamic împotriva creștinilor Yazidis și a altor minorități religioase și etnice din Irak, Siria și din alte regiuni constituie genocid, pentru a duce la asumarea obligațiilor comunității internaționale în temeiul Convenției privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid și a responsabilității bine stabilite de a proteja. Națiunile Unite trebuie să facă acest lucru cu grabă.

Din cauza incapacității Națiunilor Unite de a declara faptele ISIS drept acte de genocid, cerem fiecare țări să-și folosească influența și facem un apel tuturor

²⁴ Deși Statele Unite nu sunt parte a Statutului Curții Penale Internaționale, totuși politica S.U.A., așa cum a fost enunțată de Strategia de Securitate Națională din luna mai 2010 este de a da asistență și de a colabora cu CPI [a se vedea Declarația guvernului american la (<https://www.state.gov/j/gcj/icc/>), accesat la 19 noiembrie 2017].

²⁵ P. Wintour, MPs unanimously declare Yazidis and Christians victims of Isis genocide, guardian.uk, 20 April 2016 (<https://www.theguardian.com/politics/2016/apr/20/mps-unanimously-declare-yazidis-victims-of-isis-genocide>), accesat la 17 noiembrie 2017.

²⁶ J. Smith, Trudeau, majority of Liberal MPs vote against ISIS “genocide” motion, Global News, 14 iunie 2016 (<https://globalnews.ca/news/2762223/trudeau-majority-of-liberals-vote-against-isis-genocide-motion/>), accesat la 17 noiembrie 2017.

²⁷ E. Labott, T. Kopan, John Kerry: ISIS responsible for genocide, CNN politics, March 18, 2016 (<http://edition.cnn.com/2016/03/17/politics/us-iraq-syria-genocide/index.html>), accesat la 17 noiembrie 2017.

²⁸ N. Cumming-Bruce, ISIS Committed Genocide Against Yazidis in Syria and Iraq, U.N. Panel Says, The New York Times, June 16, 2016 (<https://www.nytimes.com/2016/06/17/world/middleeast/isis-genocide-yazidi-un.html>), accesat la 17 noiembrie 2017.

organismelor Organizației Națiunilor Unite să recunoască și să declare că atrocitățile comise de Statul islamic și grupurile asociate constituie genocid și că printre aceia care au fost victime ale acestor acte se află creștini și să exprimați sprijinul dvs. pentru sesizarea Curții Penale Internaționale de către Consiliul de Securitate sau pentru înființarea unui tribunal competent care să investigheze crimele comise de Statul islamic în Irak, Siria și în alte regiuni împotriva creștinilor Yazidis și a altor minorități religioase și etnice²⁹.

Calificarea atrocităților ISIS drept crime de genocid are ample consecințe. O miză importantă este obligația statelor de a incrimina pe luptătorii ISIS identificați pe teritoriul național, chiar dacă nu există probe privind implicarea lor directă în crime. Conform Convenției privind prevenirea și pedepsirea crimei de genocid, asocierea lor cu Statul islamic îi face vinovați de infracțiuni, precum înțelegerea cu un grup în vederea comiterii genocidului, incitarea directă și publică la comiterea genocidului, tentativă de genocid și complicitate la genocid³⁰.

IV. Negaționismul ca și construct social

Pe parcursul mai multor decenii a fost elaborat un drept internațional al prevenirii și pedepsirii crimei de genocid prin Convenția din 1948, prin Statutele Curților Penale Internaționale înființate în cazuri speciale (pentru fosta Iugoslavie, 1993; pentru Rwanda, 1994), prin Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale (1998), cu reverberații în legislațiile naționale. Aceștia, statele i-au adăugat reglementări ale atitudinii față de memoria genocidului, în sensul unei etici și politici a memoriei, cu o prelungire internațională generată de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în principal în cauze în care dreptul la libertatea de exprimare a trebuit să fie pus în balanță cu dreptul la respectarea vieții private (art. 10 și, respectiv, art. 8 din Convenția europeană a drepturilor omului). În acest sens, putem vorbi despre „un drept general” privitor la genocid. Paradoxul acestui drept constă în puterea lui limitată de a preveni și pedepsi crima de genocid și deci sărăcia lui în această materie, în opoziție cu bogăția lui în privința tratării memoriei genocidului. Paradoxul are legătură cu limitările obiective ale prevenirii și pedepsirii actelor genocidare și, respectiv, cu libertatea pe care o oferă un construct în selecția și interpretarea faptelor, în particular, sub un aspect atât de specios, precum negaționismul³¹. Vom urmări din acest unghi flexibilitatea și

²⁹ ACLJ, ACLJ Takes Fight Against ISIS Genocide to Key World Leaders (<https://aclj.org/persecuted-church/aclj-takes-fight-against-isis-genocide-to-key-world-leaders>), accesat la 17 noiembrie 2017.

³⁰ A se vedea interviurile cu jihadiștii întorși după stagii în trupele Statului islamic [de exemplu, (https://video.search.yahoo.com/search/video;_ylt=AwrBT7tT_h9aggcA6yNXNy0A;_ylu=X3oDMTEyNWNiaW4yBGNvbG8DYmYxBHBvcwMxBHZ0aWQDQjI5NDRfMQRzZWMDc2M-?p=interview+jihadist+return+in+europe+belgium&fr=tightropetb#id=1&vid=007374b569e600660029147d0644dd21&action=view)], accesat la 24 noiembrie 2017].

³¹ „O dimensiune atât de specioasă”, întrucât numărul statelor democratice care pedepsesc negaționismul este apropiat de numărul statelor care nu-l pedepsesc. Istoricii apreciați sunt împotriva condamnării manifestărilor negaționiste [a se vedea și Historian Timothy Snyder: “History Is Always Plural”, Radio Free Europe, June 20, 2005 (<https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-interview-bloodlands-timothy-snyder-history/27082683.html>)], accesat la 24 noiembrie 2017], dar alți istorici, de asemenea importanți, o susțin.

relativitatea argumentelor cu care s-au confruntat petentul, instanțele naționale, părțile terțe și judecătorii europeni în cauza *Perinçek c. Elveției*, elemente care pun în evidență dimensiunea de construct a memoriei genocidelor. Unele raționamente ne apar evident parțiale, altele reprezintă unghiuri de vedere legitime, câteva au putere de convingere, luate împreună, au ceva de spus despre relativismul temei.

Relativismul implicat de constructul social al „negaționismului” rezultă și din faptul că acesta reprezintă o componentă a constructului mai amplu al „democrației”. Temei negării i se cere să se acomodeze cu celelalte determinisme asociate unei democrații liberale³². Faptul apare limpede atunci când vedem cum este tratat negaționismul în contextul democrației americane. În timp ce în Europa negaționismul este o noțiune etico-juridică cu reglare fină, în Statele Unite acesta are o natură esențial etică, manifestare „diluată” între alte manifestări dezagreabile acceptate în numele libertății de exprimare. Din perspectiva americană, nu există îndoială asupra a ceea ce statul are de făcut în fața unui act negaționist: să îl condamne moral, să îl disprețuiască și atât. Negaționismul poate fi prohibit în cadrul corpurilor profesionale, dar autoritățile nu-l pot cenzura. Pentru ethosul acestei perspective, exprimat în diferite variante la toți gânditorii importanți ai dreptului de peste Ocean, un citat din Ronald Dworkin este pilduitor:

Negarea faptului că Holocaustul a existat vreodată reprezintă o insultă monstruoasă la memoria tuturor evreilor și a altora care au pierit în acel timp. Acest lucru este clar: ar fi înspăimântător, nu numai pentru evrei, ci și pentru Germania și pentru omenire, dacă cinica susținere: „minciuna Auschwitz”, ar fi câștigat vreodată credibilitate. Ea trebuie să fie respinsă în mod public, temeinic și cu dispreț ori de câte ori apare. (...) Știu cât de puternică este acum în Germania motivația pentru a aplica cenzura; știu că oamenii deconținați sunt neîngăduitori cu principiile abstracte atunci când văd bătauși cu pseudo-zvastici pretinzând că genocidul cel mai colosal din toate timpurile, dus la capăt cu sânge rece, a fost o invenție a victimelor. Bătaușii ne amintesc de ceea ce uităm adesea: costul ridicat, uneori aproape insuportabil, al libertății. Dar libertatea este suficient de importantă, chiar și pentru sacrificii care chiar rănesc. Oamenii care o iubesc nu ar trebui să se predea ostatici dușmanilor ei, ca Deckert³³ și colegii săi odioși, chiar și în fața provocărilor violente pe care le proiectează pentru a ne ispiti³⁴.

Sintetizând mesajul: refuzul cenzurii nu diminuează în niciun fel empatia față de victime ori indignarea față de aroganța negaționismului. Ca și componentă a constructului social al memoriei genocidelor, „negaționismul” înseamnă ceva în Statele Unite și altceva în democrațiile militante ale Europei.

³² A se vedea, în acest sens, G. Andreescu, Liberalismul împotriva lui însuși, în S.A. Matei, C. Dobrescu, E. Copilaș, Liberalismul, pro și contra. O carte ce încearcă să conserve diversitatea de idei, Ed. Adenium, Iași, 2017, p. 219-257.

³³ Guenter Deckert a fost liderului formațiunii de extremă dreaptă, Partidul Național Democratic, condamnat într-un proces care a început în anul 1991, pentru a fi susținut că nu a existat vreo gazare a evreilor la Auschwitz.

³⁴ R. Dworkin, The unbearable cost of liberty, Index of Censorship, nr. 3, 1995, p. 45-46.

A. Au statele aceeași marjă de apreciere în limitarea libertății de exprimare în materia negării genocidului împotriva armenilor, precum în alte cazuri de genocid?

Singurele cazuri relevante de sancționare a negaționismului au privit negarea Holocaustului și a crimelor săvârșite de comunism³⁵. Dar ultimele sunt un fenomen de politicid, care nu intră în sfera de interes a studiului. În acest context, întrebarea anterioară revine la chestiunea dacă statul elvețian are sau nu, în cauzele care privesc genocidul armean, *aceeași marjă de apreciere* în limitarea libertății de exprimare cu a statului german în privința Holocaustului?

În mai multe paragrafe ale cauzei *Perinçek c. Elveției*, judecătorii europeni s-au raportat explicit sau implicit la jurisprudența negării Holocaustului. Statul german consideră că are o datorie specială față de evreii care trăiesc în Germania³⁶. În particular, jurisprudența consolidată a Curții Federale de Justiție admite faptul că evreii care trăiesc în Germania se consideră un grup individualizat prin soarta sa, față de care ceilalți au o responsabilitate morală deosebită³⁷, iar „contextul unei țări care poartă un stigmat istoric în legătură cu lagărele de concentrare” dă acestui stat o marjă de apreciere care nu aparține și altora³⁸. Ca urmare, atitudinea rasistă se prezumă la negarea Holocaustului și chiar, având în vedere contextul istoric specific, această prezumție nici nu este necesară pentru instanțele germane. Nu ar fi cazul Elveției.

Nu aceasta este poziția guvernului elvețian și a unor terțe părți, care au exprimat îndoieli cu privire la importanța perspectivei comparative (§ 257). Diferitele contexte naționale și percepții asupra necesității de a legifera în acest domeniu pot motiva standarde înalte, rațiuni pentru care se adoptă criminalizarea negării oricărui genocid fără cerința ca negarea să fie asociată cu incitarea la violență sau ură.

Opiniile în opoziție pot fi susținute și ele, fiecare, printr-o serie lungă de argumente. Ne oprim doar la două exemple. Primul: oare nu este un principiu central al aplicării Convenției europene a drepturilor omului faptul că statele sunt cel mai aproape de societate și deci pot aprecia mai bine echilibrul drepturilor? Din ce motiv CEDO ar fi mai în măsură să stabilească relevanța actului negaționist pentru elvețieni, și nu statul elvețian însuși?

Al doilea exemplu: conform logicii CEDO, trecerea la o incriminare automată a negării genocidului armenilor în Turcia, țara care l-a produs, ar fi validată de judecătorii europeni. Poate fi această judecată corectă, având în vedere că, timp de decenii, cetățenii turci au fost captivii politicilor de negare practicate de guvernele lor? Conform unei perspective, o politică sancționatorie a Turciei ar fi soluția eficientă de a elimina rapid negaționismul dintr-o societate care l-a integrat la nivel de masă. O altă perspectivă ar consta în ideea că nu este acceptabil să condamni persoane devenite captivile unei ideologii de care nu sunt responsabile.

Sigur, acestor exemple li se pot contrapune alte raționamente. Considerăm totuși că argumentele de mai sus pot convinge un judecător al Curții de la Strasbourg de valabilitatea unei perspective opuse celei stabilite prin decizia Marii Camere în cauza *Perinçek c. Elveției*.

³⁵ Pentru ultimele, a se vedea *G. Andreescu, D. Botău, M.-O. Constantin*, *Doctrina internațională a tratării trecutului comunist*, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 43-46.

³⁶ Cauza *Peta Deutschland c. Germaniei*, Cererea nr. 43481/09, § 49.

³⁷ *Idem*, § 39.

³⁸ Opinia concurentă a Judecătorului Zupančič, la care a achiesat și Judecătorul Spielmann (Cauza *Peta Deutschland c. Germaniei*, § 6).

B. Are relevanță existența unei curți internaționale care să fi stabilit natura de genocid a evenimentelor din 1915-1917?

Un al doilea motiv al diferențierii dintre tratarea negării genocidului împotriva armenilor și a Holocaustului ar putea consta și în faptul că, în timp ce intenția anihilării evreilor a fost stabilită de către Tribunalul Militar Internațional, *nu există instanță internațională* care să fi făcut același lucru în cazul evenimentelor din perioada 1915-1917 (§ 106). Conform petentului, faptele primare și caracterizarea lor juridică sunt, în ce privește Holocaustul, imposibil de distins (§ 159). Nu și în ce privește masacrele cărora le-au căzut victime armenii. Interpretarea faptelor a fost făcută doar la nivel național de către o autoritate publică. Consiliul Național Elvețian a adoptat o moțiune de recunoaștere a evenimentelor din 1915 și anii următori ca genocid (§ 138).

Distincția făcută de Cameră între declarațiile referitoare la caracterizarea juridică a evenimentelor din perioada 1915-1917 și declarațiile care neagă Holocaustul, cu argumentul că acesta din urmă, spre deosebire de primele, a fost stabilit ca genocid de către o curte internațională a fost apreciată de drept înșelătoare (FIDH). Poate fi detașată realitatea istorică a evenimentelor de caracterizarea lor juridică? Recunoașterea judiciară a unui genocid depinde de mulți factori istorici, un motiv pentru care nu este acceptabil ca recunoașterea judiciară a unui genocid să excludă discuția ulterioară cu privire la natura evenimentelor³⁹. Pare de altfel a se fi stabilit un consens asupra principiului că nu îi revine CEDO sau altei instanțe internaționale sarcina să rezolve o chestiune „care ține de o dezbatere în curs între istorici asupra desfășurării și interpretării evenimentelor”⁴⁰. Eventual, judecătorii europeni au de evaluat dacă negarea genocidului reprezintă o incitare la ură și la rasism „sub acoperirea interogării faptelor istorice” (poziția guvernului francez, § 108).

Grupul de universitari francezi și belgieni a notat că instrumentele internaționale aplicabile nu diferențiază între genocid, crime împotriva umanității și crime de război, lăsând statelor competența să stabilească natura faptelor apreciate drept crime internaționale. Conform principiului complementarității care stă la baza activității Tribunalului Penal Internațional, instanțele naționale au responsabilitatea de a pedepsi crimele internaționale (§ 195).

Aceste considerații conduc la concluzia că recunoașterea la nivel internațional nu reprezintă „criteriul relevant”, ci orice recunoaștere operată de o autoritate, inclusiv națională. O astfel de înțelegere a fost adoptată în România, unde Legea nr. 217/2015 pentru modificarea și completarea O.U.G. nr. 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii a stabilit, prin modificarea art. 2 lit. c) din ordonanță, că

prin persoană vinovată de săvârșirea unor infracțiuni de genocid contra umanității și de crime de război se înțelege orice persoană condamnată definitiv de către o instanță judecătorească română ori străină sau prin orice hotărâre recunoscută în România, potrivit legii, pentru una sau mai multe infracțiuni de genocid contra umanității și de crime de război, precum și persoana din conducerea unei organizații al cărei caracter criminal a fost constatat prin hotărârea unei instanțe penale internaționale.

³⁹ Opțiunea FIDH este să se concentreze asupra întrebării dacă declarațiile în cauză au avut scopul de a incita la ură sau discriminare și a constata că penalizarea lor poate fi justificată.

⁴⁰ Citat din cauza *Léhideux et Isorni c. Franței* (1998). Cauza privea considerații asupra rolului avut de mareșalul Pétain în cel de-al Doilea Război Mondial.

Prin urmare, recunoașterea comportamentului genocidar „este asigurată” de stabilirea vinovăției de către o autoritate internă sau internațională. Doar că, în același timp, în mai multe cazuri, instanțe naționale au casat astfel de decizii, un caz cunoscut fiind hotărârea completului 9 al Curții Supreme de Justiție, din 17 ianuarie 2000, de a-l reabilita pe Gheron Netta, ministru de Finanțe în Guvernul Ion Antonescu. O astfel de cenzură poate avea loc și la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Concluzia ar fi că un criteriu precum existența unei curți internaționale care să fi stabilit natura de genocid a anumitor evenimente este mai curând convențional.

C. Implică hotărârile CEDO în materia negaționismului evaluări de ordin istoric și conceptual?

În anul 2011, organismul internațional care monitorizează punerea în aplicare a PIDCP, Comitetul pentru Drepturile Omului al ONU, și-a exprimat opinia că „legile care penalizează exprimarea opiniilor despre fapte istorice sunt incompatibile cu obligațiile pe care Pactul le impune Statelor Parte în ceea ce privește respectarea libertății de opinie și de exprimare”, că PIDCP „nu permite interzicerea generală a exprimării unei opinii eronate sau a unei interpretări eronate a evenimentelor din trecut”.

Pe urma acestei opinii, ar părea că balanța înclină spre retragerea statelor în fața imperativului de a păstra deschisă dezbaterea istorică. Ceea ce nu se întâmplă, căci jurisprudența a consacrat în materie categoria „faptelor istorice clar stabilite”. Pentru Holocaust, este evident. Dar să nu aibă oare dreptate guvernul armean când susține, în ce privește evenimentele din 1915-1917, că intenția genocidară nu a fost dificil de dovedit, fiind deductibilă evident din probe și admisă de către autori ai faptelor? Oare interpretarea masacrelor și deportărilor în Irak, Sudan etc., în aceeași cheie, are de ce să fie pusă la îndoială printr-o evaluare a judecătorilor europeni?

Ideea că genocidele implică o cunoaștere pur istorică este discutabilă. Natura genocidară sau nu a anihilării armenilor anatolieni în 1915 și în anii care au urmat, ca și a oricărui alt genocid, implică un concept de drept: „genocidul” este un termen al dreptului penal internațional. Faptul a fost avut în vedere și de FIDH: „este oarecum înșelător să fie detașată realitatea istorică a evenimentelor de caracterizarea lor juridică” (§ 191). În acest sens, recunoașterea genocidelor ține de o dublă competență și, ca urmare, cele două categorii profesionale pot ajunge la consens ori se pot cenzura. Unele democrații pot aprecia drept productive astfel de complicații, altele le vor evita.

D. Au reprezentat faptele lui Doğu Perinçek o atitudine șovină sau rasistă?

Art. 20 § 2 din PIDCP nu cere fără echivoc incriminarea negării genocidului ca atare (§ 265). El impune interzicerea „oricărei susțineri a urii naționale, rasiale sau religioase care constituie o incitare la discriminare, ostilitate sau violență”. Iată de ce condamnările pentru negarea genocidului pot folosi legislația anti-naționalistă și anti-discriminatorie, care pot include negaționismul în această categorie. Un criteriu principal în judecata Marii Camere a fost măsura în care Doğu Perinçek a exprimat, prin declarațiile lui, atitudini rasiste sau antidemocratice – ceea ce el a respins, explicându-și declarațiile prin considerente juridice și istorice.

Federația Asociațiilor Turcești din Elveția de limbă franceză a implicat că, în general, declarațiile petentului care negau caracterizarea evenimentelor din 1915 și anii următori ca „genocid” nu sunt determinate de o intenție rasistă sau antidemocratică, precum este prezumat în cazul negării Holocaustului (§ 110). Atât pentru Asociația Turcă pentru Drepturile Omului, Centrul pentru Adevăr, Dreptate, Memorie, cât și pentru Institutul Internațional pentru Studiul Genocidului și Drepturilor Omului, motivele rasiste ale reclamantului se deduc din poziția sa de conducere în Comitetul Talaat Pasha, al cărui caracter xenofob și rasist a fost afirmat de Parlamentul European (§ 186).

Marea Curte nu a identificat vreo dovadă că apartenența reclamantului la Comitetul Talaat Pașa ar fi bazată pe dorința de a-i defăima pe armeni. Declarațiile reclamantului, care sunt de citit în ansamblul lor și luate în contextul lor imediat și mai larg, nu pot fi privite ca un apel la ură, violență sau intoleranță față de armeni, ci doar ca virulente, iar poziția reclamantului, ca una intransigentă, indicând deci un element de exagerare acceptabil în doctrina libertății de exprimare a CEDO.

Din perspectiva guvernului elvețian, acuizarea victimelor de falsificare a istoriei a fost una dintre cele mai grave forme de discriminare rasială (§ 171). Iar pentru guvernul armean, precum negarea Holocaustului a fost principalul motor al anti-semitismului, negarea genocidului armean a fost principalul motor al anti-armenianismului. Așa a funcționat negarea genocidelor.

Ca obligație a statelor, Convenția privind genocidul cere Statelor Părți să incrimineze „incitarea directă și publică la comiterea unui genocid”. Conform jurisprudenței TPIR, există o diferență considerabilă între incitarea directă la genocid și „discursul urii”. Obligația de a preveni genocidul, prevăzută de Convenția privind crima de genocid nu se extinde la obligația statelor de a incrimina „discursul urii”.

Extrasele anterioare din pozițiile părților și terților în cauza *Perinçek c. Elveției* cu privire la existența unei motivații rasiste a petentului acumulează puncte pentru susținerea ambelor poziții, opuse: „da” și „nu”. Apare o reală dificultate de a tranșa între interpretările privind acest criteriu cheie în stabilirea libertății de exprimare a dlui. Perinçek. Situația este defavorabilă pentru asigurarea respectabilității deciziei unei curți internaționale. Iar dubiile nu se opresc aici. De ce instanțe precum CEDO nu se limitează la criteriul mult mai ferm al incitării directe și publice la comiterea genocidului? Cum este de tratat preluarea stereotipurilor în raport cu manifestarea expresă a urii? Stereotipul are o dominantă socială, pe când ura conține un accent individual. Prezumția automată de rasism prin negaționism nu ține seama de o astfel de diferență, cum nu are în vedere rolul jucat de lipsa de informație. Amintim, ca exemplu, situația din Camera Deputaților a Parlamentului României din iunie 1991 când, la 45 de ani de la executarea marelui Ion Antonescu a fost păstrat un moment de reculegere în memoria lui. Au urmat proteste interne și internaționale, unul al Senatului S.U.A. Era însă relevant că cea mai mare parte a deputaților nu au cunoscut și nu aveau cum să cunoască în acel moment genocidul împotriva evreilor din Transnistria.

E. Este de tratat suferința prilejuită armenilor prin negarea genocidului „lor”, similar cu suferința victimelor altor genocide? Sunt de acceptat diferențe în protecția memoriei victimelor?

Curtea Europeană a Drepturilor Omului recunoaște dreptul armenilor la respectarea demnității lor și a strămoșilor lor, inclusiv dreptul lor la respectarea identității construite în jurul înțelegerii faptului că armenii au fost subiectul unui genocid. Atât identitatea etnică, cât

și reputația strămoșilor pot angaja art. 8 din Convenție în relație cu „viața privată” (§ 227). Or, remarcile controversate despre evenimentele istorice traumatice au fost întotdeauna susceptibile de a redeschide controversa și a aduce înapoi amintiri ale suferințelor trecute (§ 171). Aprecierea a fost confirmată chiar în timpul dezbaterilor, când guvernul armean a comentat: „Viciul real al hotărârii Camerei este că a fost văzută de negaționiștii genocidului drept conferind autoritate afirmației că există îndoieli cu privire la realitatea genocidului armean. Ca o curte pentru drepturile omului să trimită un astfel de mesaj a fost profund dureros și nedrept” (§ 178). Formularea „profund dureros și nedrept” nu avea nimic retoric.

Conform Guvernului turc, reclamantul nu a încercat să nege uciderea în masă a armenilor, să pună la îndoială suferința victimelor sau să își exprime disprețul la adresa acestora ori să-i exonereze pe vinovați (§ 107). Nici nu a existat o istorie de persecuție a armenilor în Europa, precum în cazul evreilor (§ 169). Judecătorii europeni au avut în vedere că declarațiile petentului privesc evenimente care au avut loc pe teritoriul Imperiului Otoman cu aproximativ nouăzeci ani mai devreme (§ 234). Iar jurisprudența CEDO susține că timpul are o relevanță în evaluarea suferințelor urmașilor sau a persoanelor de aceeași identitate. Trecerea unui interval de timp de cca patruzeci de ani ar motiva tratarea cu o severitate mai scăzută a unor asemenea evenimente față de cele produse în urmă cu zece sau douăzeci de ani (a se vedea cauza *Lehideux și Isorni*, § 55).

Afirmând că este conștientă de importanța imensă pe care comunitatea armeană o dă întrebării dacă evenimentele tragice din 1915 și anii următori trebuie să fie considerate drept genocid, de sensibilitatea acută a acelei comunități la orice declarații privind această temă, totuși Curtea a susținut că nu poate accepta că declarațiile reclamantului „au rănit atât de mult demnitatea armenilor care au suferit și pierit în aceste evenimente și demnitatea și identitatea urmașilor lor, încât să necesite măsuri de drept penal în Elveția” (§ 252).

Care poate fi însă criteriul, dacă nu obiectiv, cel puțin rezonabil, pe baza căruia să se poată stabili cât de mare este rana pe care o produce unor persoane individuale sau unei comunități insensibilitatea la suferința străbunilor? Și la o investigație simplă se poate descoperi că, între germani, perceperea grozăviei genocidului a întârziat cel puțin zece ani. Sau că rana negării unei evidențe (pentru specialiști) a caracterului de genocid al masacrării armenilor în Primul Război Mondial nu poate decât să fie adâncită de întârzierea acestei recunoașteri. Că tocmai timpul, trecerea unui secol de la evenimente, cu perpetuarea îndoielilor și cu lipsa unei solidarizări internaționale a statelor față de victime poate fi simțită ca un afront întărit și dureros. Tema suferinței prilejuite urmașilor prin negarea unui genocid este unul dintre cele mai pline de sens, dar și cele mai nesigure repere în tratarea negaționismelor. Cauza *Perinçek c. Elveției* reprezintă o invitație de a gândi mai adânc asupra subiectului și pentru că nu oferă un model de urmat.

V. Concluzii

Să punem față în față poziția exprimată de Guvernul armean în faza finală a procesului la CEDO, o critică la adresa celor cinci judecători (din șapte) care anterior găsiseră că Doğu Perinçek se bucura de libertatea de a face declarațiile pentru care fusese condamnat în Elveția și argumentele finale ale judecătorilor majoritari ai Marii Camere. Conform Guvernului armean:

Concluzia Camerei, că aceste declarații [ale lui Doğu Perinçek – *n.n.*] – care nu au fost decât o insultă motivată rasial la adresa armenilor și o invitație pentru turci de a-i crede mincinoși pe aceștia – au fost de natură istorică, juridică și politică este extrem de neinformată. (...) Declarațiile nu au făcut parte dintr-o dezbateră istorică adevărată și aparenta sugestie a Camerei că nu poate exista niciun adevăr obiectiv în cercetarea istorică este un nonsens, pentru că atrocitățile comise împotriva armenilor au fost mult prea reale. Distincția între genocidul armean și Holocaust pe baza afirmațiilor făcute de negaționiștii Holocaustului, care se referă uneori la fapte foarte precise, că există o bază legală bine definită pentru calificarea crimelor naziste și că Holocaustul a fost stabilit de către o instanță internațională a fost detestabilă și a încercat să prezinte Holocaustul ca singurul genocid modern ce poate fi clar dovedit. Contrar a ceea ce a fost sugerat de către Cameră, intenția genocidară nu a fost dificil de dovedit, în condițiile în care ea constituie o deducție evidentă pe baza probelor sau a fost admisă de către autori. Masacrele și deportările în masă ale armenilor în 1915 și în anii următori au constituit în mod clar un genocid. Descriindu-le [masacrele – *n.n.*] ca simple „tragedii”, Camera a insultat toți armenii (§ 177).

Iată cum a susținut Marea Cameră verdictul ei stabilit cu zece voturi la șapte, conform căruia, prin condamnarea lui Doğu Perinçek, statul elvețian a încălcat art. 10 al Convenției europene a drepturilor omului – precum o făcuse Camera inferioară:

Având în vedere toate elementele analizate mai sus – că declarațiile reclamantului se refereau la o chestiune de interes public și nu constituiau un apel la ură sau intoleranță, că au fost făcute într-un context nemarcat de tensiuni sporite sau conotații istorice speciale în Elveția, că declarațiile nu pot fi privite ca aducând atingere demnității membrilor comunității armenice până la punctul la care ar cere un răspuns de drept penal în Elveția, că nu există nicio obligație de drept internațional pentru Elveția de a incrimina astfel de declarații, că instanțele elvețiene par să fi cenzurat reclamantul pentru exprimarea unei opinii diferite de cele consacrate în Elveția și că ingerința a luat forma gravă a unei condamnări penale – Curtea concluzionează că nu a fost necesar, într-o societate democratică, ca reclamantul să fie supus unei sancțiuni penale în scopul de a proteja drepturile comunității armenice în discuție în cazul de față (§ 280).

Este greu de susținut că una dintre cele două părți care se contrazic pe substanță exprimă „adevărul” și nici măcar că pozițiile exprimate de fiecare sunt eronate. Cum putem atunci înțelege faptul că actori raționali și rezonabili pot percepe aceeași situație de drept atât de diferit? Analiza anterioară folosește ca explicație natura de construct social al memoriei genocidului și, de aici, flexibilitatea situației față de „negaționisme”. Argumentele privind tratarea memoriei genocidelor conțin multe elemente relativiste și convenționale, acestea putând duce concluziile în direcții divergente, adaptate la variantele unui alt construct social, care este democrația.